

FUGLEVENLIG BRAK – EN PRAKSISNÆR GUIDE

Dansk
Ornitologisk
Forening

BirdLife
DANMARK

Udover sanglærken her kan du læse om viben, agerhønen, gulspurven og bomlærken, som alle er rødlistede arter, der vil have gavn af fuglevenlig brak.

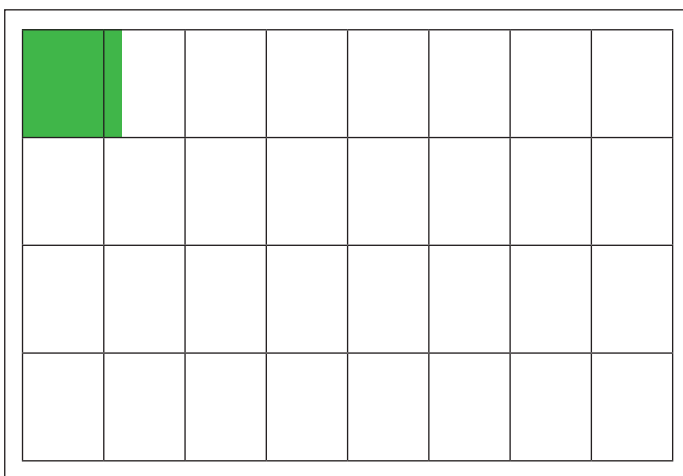
6 HOVEDANBEFALINGER

DOF præsenterer i denne folder anbefalinger til at placere, etablere og anvende brak ved udlæg af de obligatoriske 4 % uproduktive arealer på alle landbrugsejendomme fra 2023. Fokus er på, hvordan det kan gøres bedst muligt for fuglene. De fugle, som yngler i landbrugslandet, såsom vibe, sanglærke og agerhøne, har oplevet meget stor tilbagegang de seneste årtier og har brug for en hånds-rækning for fortsat at kunne yngle og opleves over hele landet.

Med ordet "Brak" forstås i denne folder alle landbrugsarealer, som midlertidigt tages ud af dyrkning. Dette uanset om de skal anmeldes til Landbrugsstyrelsen som slåningsbrak, blomsterbrak, småbiotoper eller markbræmmer m.v., og om de udlægges som hele marker, som en lavning i marken, i striber ud mod eksisterende natur eller inde i marken, eller som små lærkepletter i en afgrøde. Følgende anbefalinger tager udgangspunkt i fuglenes behov for redesteder, opfostring af unger, samt fødebehov og fødetilgængelighed. Punkterne fremgår i prioriteret rækkefølge.

1. Start dine brakarealer fra nul – de må ikke starte med græs

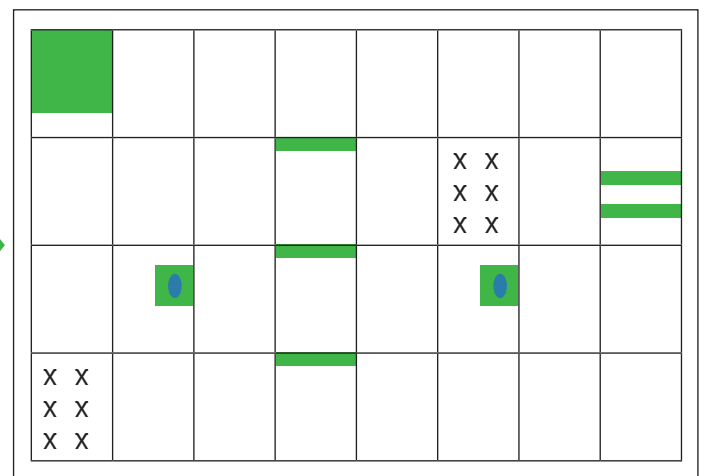
Undgå at udså græs eller udlægge arealer med et græsudlæg fra forrige års afgrøde. Græsset vil dominere de blomsterende urter (ukrudtet), som ellers vil finde vej til et udyrket areal, hvor der er plads til at etablere sig. Det er helt afgørende, hvem der kommer først. Et brakareal, gerne med afsæt i forrige års stub, kan resultere i en naturlig variation i plantedækket med mange urter og insekter, ligesom vegetationen vil være lavere i højde og tæthed til gavn for de jordrugende fugle. På sidste side i denne folder vises et eksempel på selvgroet brak i sidste års stub efter majs.

4 % udlagt som én brakmark

2. Spred halvdelen af brakarealet ud på ejendommen – læg resten som én mark

Ved at sprede halvdelen ud koncentrerer natureffekten ikke på ét sted, men fordeles ud og øger antallet af levesteder (se illustration nedenfor). Ved udlæg af 4 % brak på fx 200 ha, betyder det 4 ha spredt ud på ejendommen og 4 ha som én mark. Under punkt 3, 4 og 5 herunder gives anbefaling til placering af brak som dele af en mark eller som brakstriber. At det fortsat er en god idé at udlægge én mark på halvdelen af de 4 %, skyldes, at det favoriserer nogle fugle, herunder sanglærken, som foretrækker åbne vidder, når de placerer deres rede. Læg gerne denne brakmark på din dårligste jord, og hvis det er som en del af en stor mark, så gerne midt på marken med afgrøder hele vejen rundt – det vil bl.a. agerhønen kunne lide, da ræven så ikke uden videre finder vej til reden.

4 % udlagt fuglevenligt med 50 % som én brakmark og 50 % spredt (vibe-lavninger, striber langs natur eller i marken og som små lærkepletter).

Foto: Flemming Johansen

3. Udlæg våde lavninger på marken inklusiv de nærmeste omgivelser (vibe-lavninger)

Ofte vil det være lavninger på marker, hvor der normalt står vand om vinteren og ind i det tidlige forår (udvintringspletter). Arealer der normalt er besværlige at dyrke. Vand er en afgørende faktor for liv, og for mange arter såsom viben og dens unger. Hvis der er flere vandlidende arealer at vælge imellem, så vælg dem med længst afstand til skov eller levende hegn, og dér hvor vandet står længst ind i foråret. Viberne foretrækker udsyn og sikkerhed for rov- og kragefugle. Nærhed til kreaturafgræssede marker kan også være en fordel, fordi de er så insektrige. Hvis du lader samme lavning med omgivende højbundsjord være ude af drift i flere år, så vær opmærksom på om vegetationen bliver høj, og viben holder op med at yngle. Så kan det være en fordel for viben at området indgår i driften igen i et år, hvorefter området kan lægges uden for drift igen. Hvis det passer din drift at udtage et firkantet areal, så passer det også viben fint, for så er både lavning og højbundsjord med som levested

4. Placer brakstriber ind mod eksisterende natur eller til opdeling af store marker

Det kan anbefales at placere brakstriber i en bredde af 3-10 meter ind mod gamle jord- eller stendiger, overdrev og andre naturområder, levende hegn, skov eller vandløb. Vælg de elementer først, som har den længste historie på ejendommen, og hvor du selv mener naturen trives. Den værdifulde natur kan så øge sin værdi ved at få en udyrket buffer, ligesom der er større sandsynlighed for spredning af arter til det nye areal.

Gerne vendt mod syd og i flere år samme sted. Ved behov for at flytte brakken mellem marker, så læg gerne en brakstribe skiftevis på hver side af landskabselementet, fx et levende hegn, så hegnets dyr, fugle og vilde planter hele tiden har et levested. Brakstriber kan i høj grad også bruges til at opdele store ensartede marker. Brug eventuelt bredden af dine markkredskaber til at bestemme placering og bredden af brakstriben. Det kan give et stort løft af naturen på markniveau.

5. Udlæg lærkepletter i dine kornafgrøder

Hvis du vil have en stor bestand af sanglærker på din ejendom, så kan det gøres ved at udlægge lærkepletter på hver 100-150 m² i dine eksisterende kornafgrøder på ejendommen. Når du sår afgrøden, skal såmaskinen løftes og sættes ned igen efter den ønskede størrelse af lærkepletten. Det giver sparsom vegetation, som lærken ynder at placere sin rede i og opfostre flere kuld unger. Der kan sagtens være flere lærkepletter på hver mark, men undgå at udlægge lærkepletter i nærheden af levende hegn og skov.

6. Bevar næringsfattige brakmarker samme sted i flere år, flyt øvrige

Bevar de ofte sandede brakmarker, hvor planterne står lavt og mere spredt, og hvor der kommer mange blomstrende urter i sommermånederne. Antallet af år uden drift løfter naturindholdet tilsvarende. Modsat bør næringsrige arealer med tæt og høj vegetation af hovedsageligt græs, rokeres til andre arealer med jævne mellemrum, fx hvert 2. år.

HVIS MAN VIL GØRE MERE FOR NATUREN PÅ DE BRAKLAGTE AREALER

Det vigtigste er placering og etablering af brakarealet, jf. de 6 anbefalinger på de forrige sider. Men det er muligt at gøre en yderligere indsats for at øge værdien for fugle og natur. Herunder udvalgte muligheder inden for ordningens rammer:

• Etabler insektvolde i dine brakstriber

Insektvolde er små jorddiger, som bedst etableres i øst-vest gående retning, så der bliver en sydvendt side med varme og tørre forhold, og en nordside med mere skyggede forhold. Insekter, såsom biller og edderkopper, vil trives i denne nye biotop og give fugleungerne godt med føde. Derudover kan en insektvold give muligheder for, at fx bomlærken eller sanglærken kan placere sin rede i et uforstyrret miljø.

• Vent med at afpuds marken til efter 15.9

Det er ikke naturligt for naturen, herunder fuglene, at plantedækket fjernes i sin helhed om sommeren. Du må slå brakarealerne fra den 1. august, men vent til efter 15. september, hvis du kan. Du har ind til den 25. oktober ifølge reglerne. Det vil være skånsomt for sent rugende fugle, som fx bomlærke, gøre det muligt for sanglærken at få to eller tre kuld unger, samt være godt for floraen, som kan nå at afblomstre og smide frø.

• Lav blomsterbrak-striber udvalgte steder – og slå dem tidligt om foråret

På en mindre del af brakstriberne kan der udsås en blomsterblanding med vilde urter, som skal ligge samme sted i to år. Her kan en tidlig forårsslåning i år to være gavnlig for de blomstrende planter, og det vil sikre, at man ikke fjerner alle blomsterkilder fra brakmarkerne, som ved normal afpudsning hver sensommer. Der kan samtidig blive en længere periode uden forstyrrelse, til gavn for fugle som er forstyrrelsesfølsomme, og som får flere kuld unger hvert år.

• Riv det afslåede materiale sammen, og læg det i et hjørne af marken

Læg det overskydende materiale fra den årlige slåning i et hjørne af marken. Det vil udpine jorden på marken til gavn for de blomstrende urter, holde vegetationen lavere pga. den mindre næring, og gøre jorden mere tilgængelig for fødesøgende fugle. Den nye stak af afslået plantemateriale vil i tilgift kunne huse og være vinterhi for forskelligt dyreliv.

Fire ekstra indsatser:

- insektvolde
- afpuds marken senere
- lav blomsterbrak-striber
- lav en stak af det afslåede materiale

Bemærk, at Landbrugsstyrelsen har detaljerede retningslinjer og regler for udlæg af brak og andre tiltag til opfyldelse af de 4 % uproduktive arealer. Der henvises til www.lbst.dk, og hold øje med ændringer dér.

Landbrugsstyrelsen arbejder med flere forskellige kategorier af ikke-produktive arealer, og der er fx krav om, at insektvolde og lærkepletter anmeldes som "småbiotoper". Vibe-lavninger kan også anmeldes som en småbiotop, hvis man ikke ønsker krav om et vist plantedække og slåning. De beskrevne brakstriber vil normalt skulle anmeldes som markbræmmer. Anbefalingerne i denne folder er tilpasset eksisterende retningslinjer.

Anbefalingerne kan også bruges ved udlæg af arealer ud over de obligatoriske 4 %, hvis man søger det nye Eco-scheme for Biodiversitet og bæredygtighed.

Denne folder omhandler ikke nyetablering af mere permanente landskabselementer såsom søer, levende hegn og lign., men disse tiltag kan i høj grad bidrage til naturkvaliteten i agerlandet og indgå i opfyldelse af krav til ikke-produktive elementer.

AGERLANDSFUGLENE OG DERES BEHOV

Tårnfalk

Agerhøne*

Vibe*

Dobbeltbekkasin

Sanglærke*

Landsvale

Engpiber

Gul Vipstjert

Hvid Vipstjert

Bynkefugl

Stenpikker*

Sjagger

Gærdesanger

Tornsanger

Rødrygget Tornskade

Råge

Sortkrage

Skovspurv

Stillits

Tornirisk

Gulspurv*

Bomlærke*

*rødlistede arter jf. seneste rødliste 2019.

22 fuglearter er særligt knyttet til agerlandet, se listen til venstre.

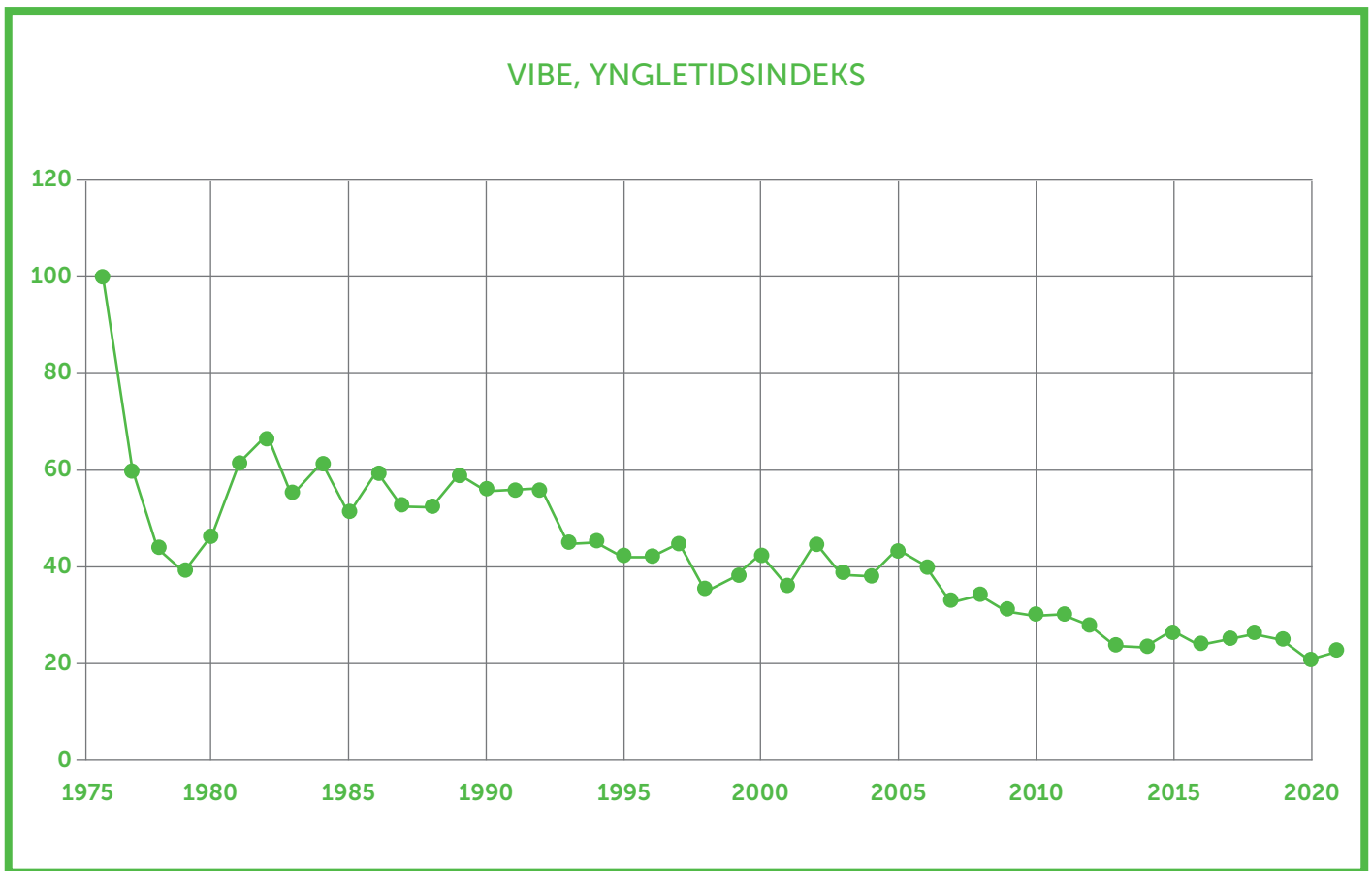
Danmark skal over for EU demonstrere fremgang for de 22 arter i tabellen i de kommende år. Flere arter er rødlistede, fordi de er i kraftig tilbagegang.

Der er yderligere to rødlistede arter, som er relevante i nogle regioner af Danmark, fordi de yngler på marker i omdrift, nemlig hedehøg og vagtel.

Fuglenes behov varierer. Der er de jordrugende fugle, såsom vibe og sanglærke, som er følsomme over for jordbearbejdning i yngletiden, og derfor i høj grad gavnes af det uforstyrrede levested på brakarealer i yngletiden, samtidigt med at de har brug for tilstrækkeligt med føde. Og så er der fugle, som yngler i nærheden af markerne, fx i levende hegn, en busk i markskel eller et jorddige, en udyrket bræmme og lign., og som bruger markerne og naturen i nærheden af disse til fødesøgning. Det er fx arter som agerhøne, gulspurv og bomlærke.

På de følgende
sider ses udvalgte,
rødlistede
agerlandsfugles
behov og
præferencer

VIBE

Udviklingen i bestanden af vibe i Danmark opgjort ud fra årlige punkttællinger. Bestandsstørrelsen er angivet som indeks, hvor første optællingsår er sat til 100.

Viben vil helst yngle i åbne landskaber med lav vegetation, gerne på tørre arealer i nærheden af våde arealer. Den lægger reden på jorden, og får kun et kuld hvert år. Vibeungerne skal ligesom andre vadefugle selv finde deres føde fra starten, de bliver ikke fodret af de voksne fugle, og er derfor de første uger helt afhængige af arealer med mange insekter. De mange insekter findes bedst ved våde eller fugtige arealer. Derudover består føden af fx orme, snegle og plantedele.

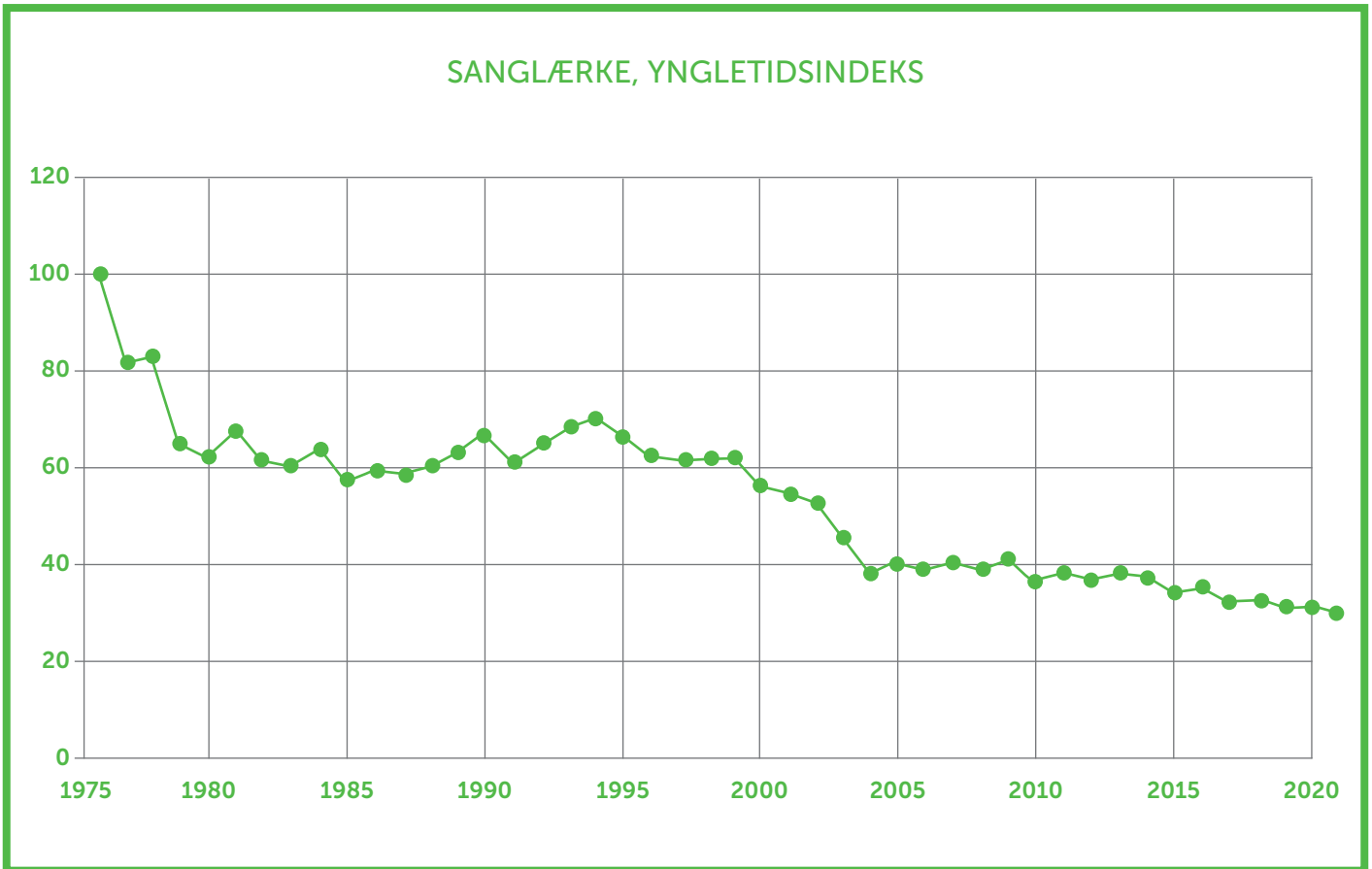
De danske viber er trækfugle, men ankommer tidligt, gerne i marts/april. Reden placeres gerne i god afstand til træer o. lign, som rovfugle og krager kan holde udkig fra.

Brakarealer i åbent terræn, indeholdende våde arealer, eller brakarealer med våde arealer og enge i nærheden er meget attraktive for viben, for det giver ro til at yngle og føde til at opfostre ungerne på.

Foto: Peter Vadum

SANGLÆRKE

Udviklingen i bestanden af sanglærke i Danmark opgjort ud fra årlige punkttællinger. Bestandsstørrelsen er angivet som indeks, hvor første optællingsår er sat til 100.

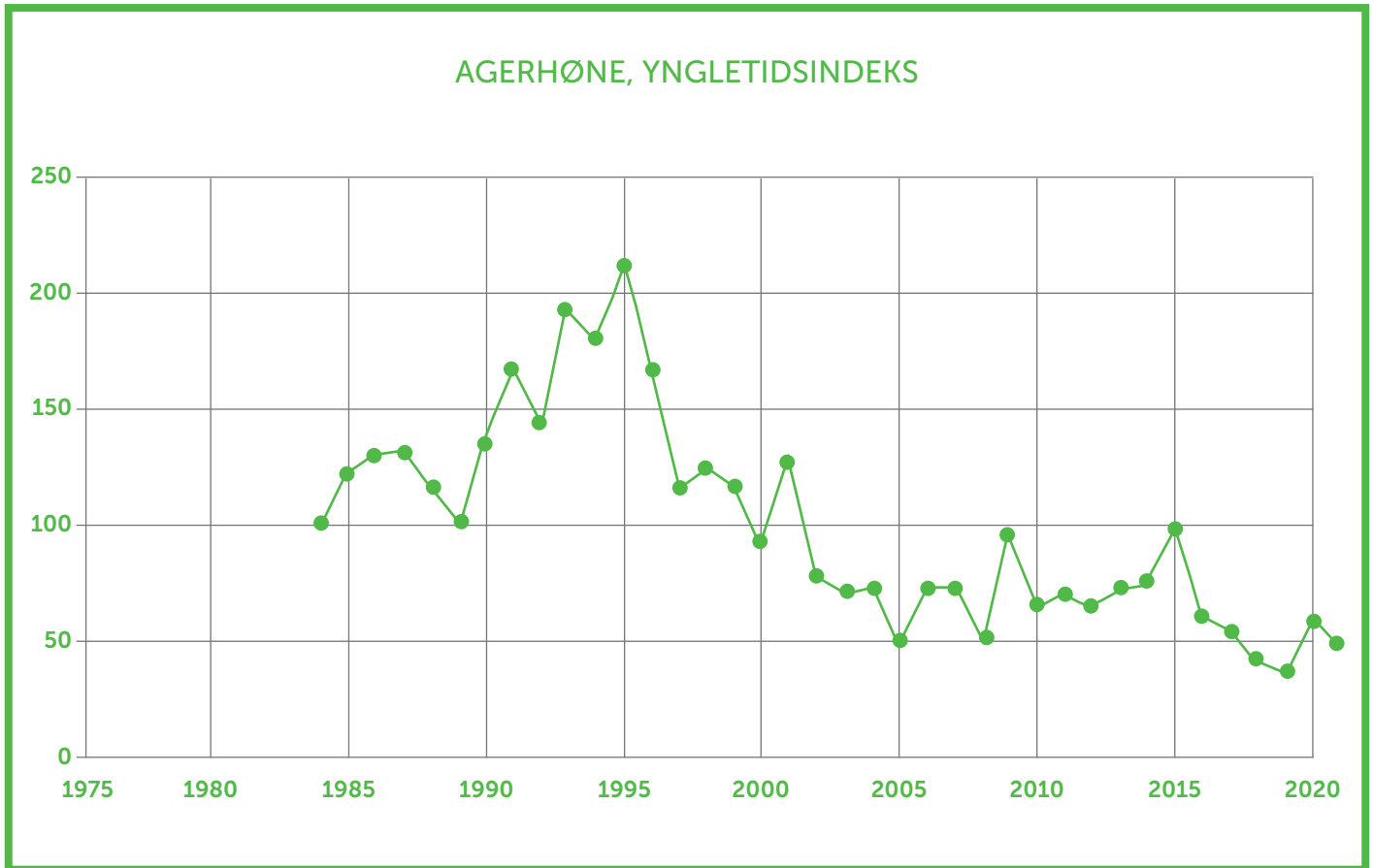
Sanglærken er afhængig af åbne forhold, ligesom viben, men ikke af vand. Det er nærmere en "steppefugl", som yngler på jorden på marker, hvor vegetation ikke er for tæt, og hvor der er godt med ukrudtsfrø, men også insekter som proteinrigt supplement til ungerne. Sanglærken kan på et godt levested få tre kuld unger på en sæson, men må i dag ofte nøjes med ét kuld, fordi afgrøderne lukker for meget til, og her kan brakken hjælpe. Den er trækfugl, men kommer tidligt om foråret, gerne februar/marts.

Åbne selvsåede brakmarker eller bræmmer mellem marker og inde i marker uden for tæt og høj vegetation er optimalt for lærken. Gerne med et-årig ukrudt og andre blomster, som giver mange frø og insekter. Lærkepletter i kornafgrøder er selvsagt meget tiltrækkende for lærken, og forsøg har vist, at dette tiltag er meget effektivt til at levere redesteder og give mulighed for at lærken kan få flere kuld på vingerne.

Foto: John Larsen

AGERHØNE

Udviklingen i bestanden af agerhøne i Danmark opgjort ud fra årlige punkttællinger. Bestandsstørrelsen er angivet som indeks, hvor første optællingsår er sat til 100.

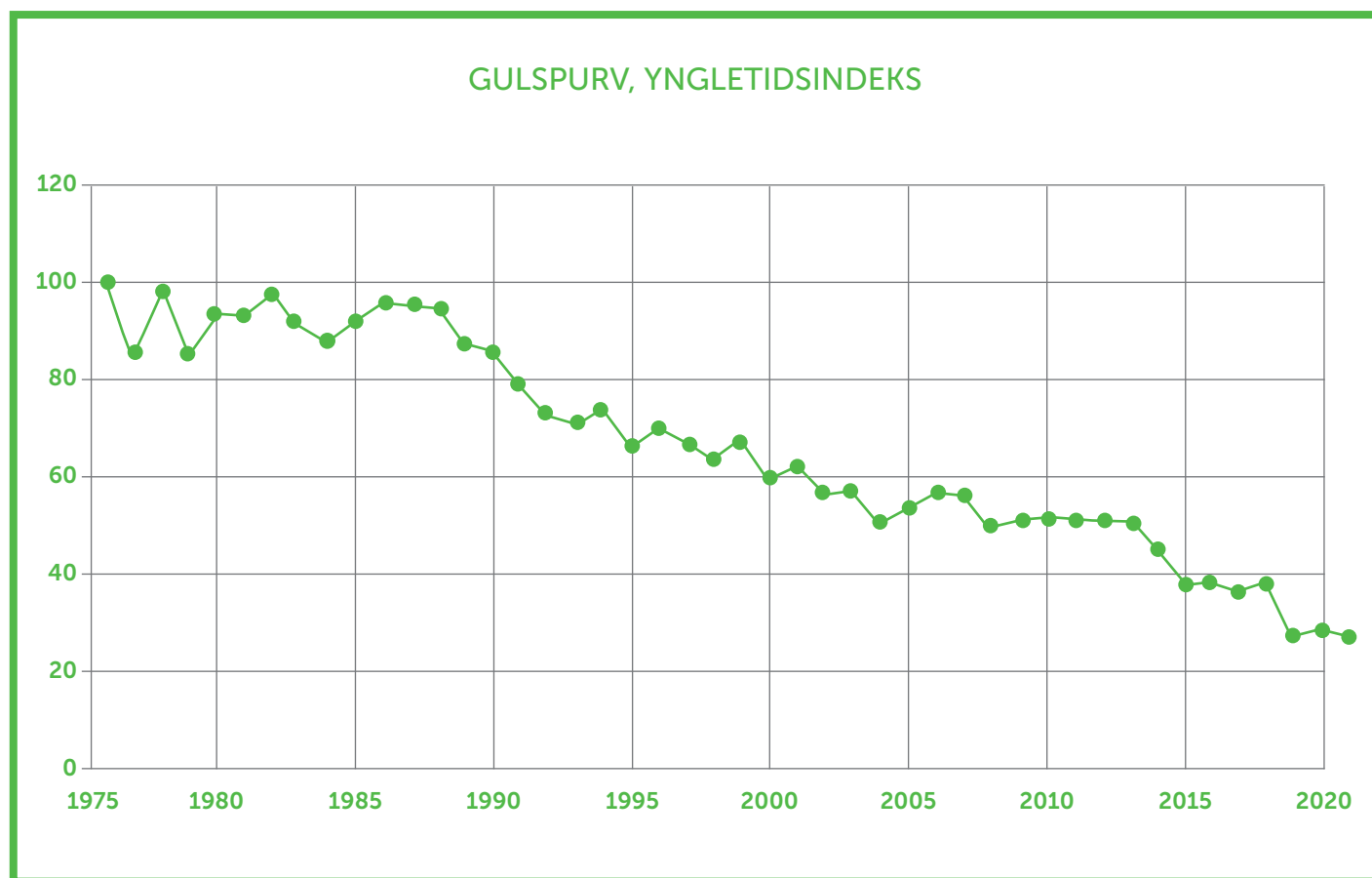
Agerhønen favoriseres af åbent ekstensiv dyrket og varieret agerland. Den lægger sin rede i uforstyrrede græs- og urtebevoksninger, gerne ved levende hegn, markskel, jorddiger o. l. Reden er en lille græsforet fordybning i jorden. Agerhønen lever som voksen af frø- og grøntføde fra ukrudtsarter, som pileurt, mælde, hanekro, rapgræs og korn. Kyllingerne lever de første par uger næsten udelukkende af insekter, der kravler, såsom bladhvepselarver, cikadenymfer, bladlus, tæger og bil-lelarver. Kyllinger af agerhøns er sårbare overfor koldt og vådt vejr, hvorfor de har brug for områder uden tæt og høj vegetation, som solen hurtigt kan varme op igen. Den er udpræget standfugl.

Brakstriber op mod diger og levende hegn eller midt i marken, og åbne brakmarker vil give redemuligheder for agerhønen, og hvis der er meget ukrudt og en vegetation med varierende tæthed, så kan fødebehovet også dækkes.

Foto: Steen E. Jensen

GULSPURV

Udviklingen i bestanden af gulspurv i Danmark opgjort ud fra årlige punkttællinger. Bestandsstørrelsen er angivet som indeks, hvor første optællingsår er sat til 100.

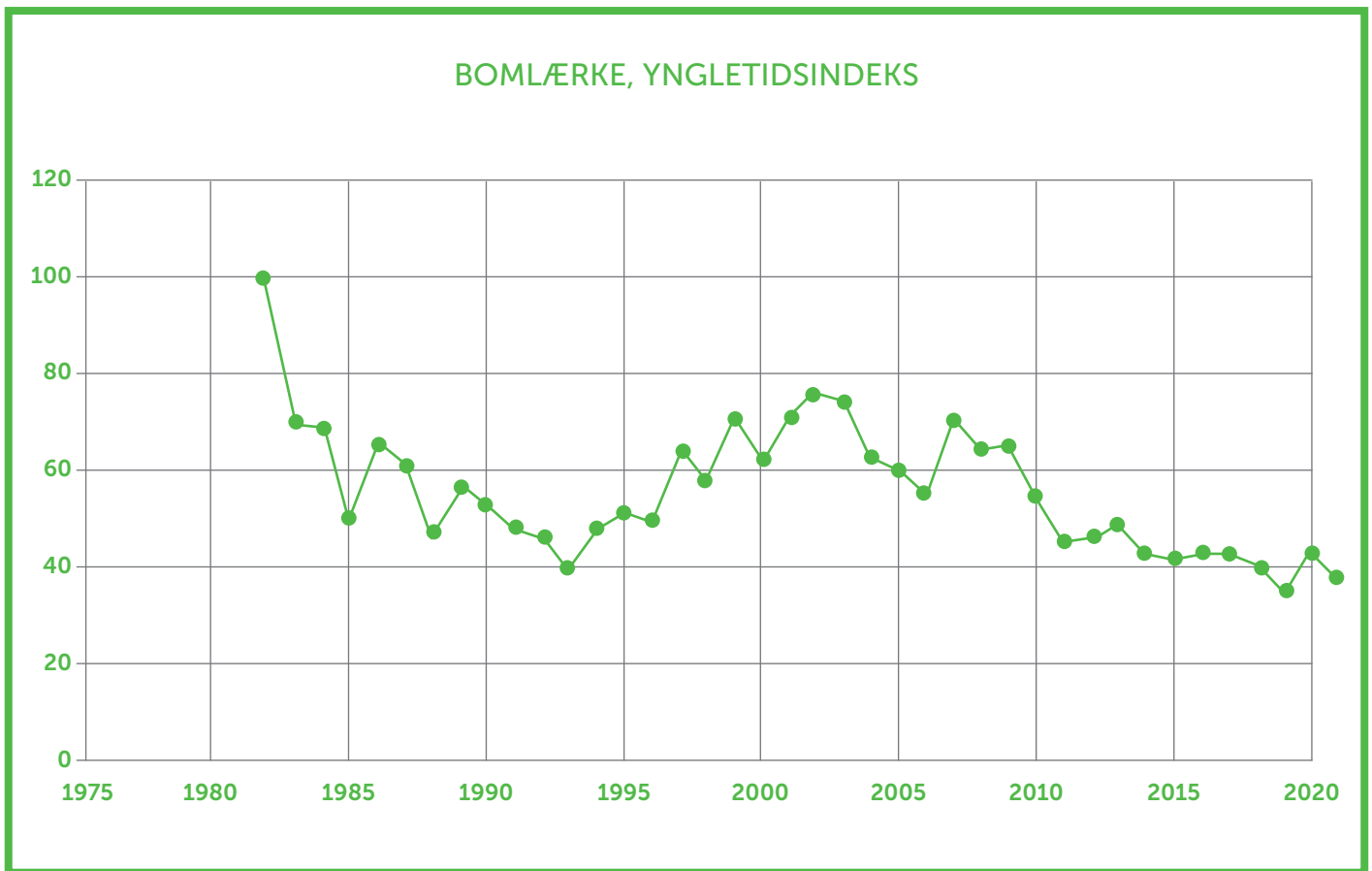
Gulspurven er afhængig af samspillet mellem marker og levende hegn, skovbryn eller solitære buske op til marken, samt af markernes fødeudbud, både i form af ukrudtsfrø og korn, men også af insektføde mens ungerne skal vokse. Den lægger normalt to kuld. Reden placeres ofte i en busk eller på jorden i markskel eller udyrket bræmme. Langt de fleste gulspurve bliver i lokalområdet om vinteren, de samler sig i små flokke, hvor de fortsat er afhængige af frø på marker i lokalområdet.

Brakmarker med udbredt dække af ukrudt vil sikre et godt fødeudbud for gulspurv, gerne hvis marken ligger op ad et bredt levende hegn eller skovbryn. En bræmme op mod det levende hegn eller skoven vil gøre levestedet mere attraktivt og gøre fødeudbuddet mere varieret i nærheden af ynglestedet, herunder fordi insekter tiltrækkes af blomstrende buske og urter.

Foto: Jørn Skeldahl

BOMLÆRKE

Udviklingen i bestanden af bomlærke i Danmark opgjort ud fra årlige punkttællinger. Bestandsstørrelsen er angivet som indeks, hvor første optællingsår er sat til 100.

Bomlærken bliver også kaldt "kornværling" pga. sin tilknytning til agerlandet og store appetit på spildkorn fra høst af kornafgrøder. Den er afhængig af frø, grønne plantedele og insekter. Som hos de andre frøspisere er proteinrige insekter hovedføden i ungefodringstiden, men også umoden vårbyg, hvis tilstede. Reden placeres på jorden eller lavt i en busk i markskel. Den lægger ofte to kuld og er standfugl. Ligesom gulspurven samles bomlærker i flokke om vinteren, og er fortsat afhængige af tilstrækkeligt med frø på lokale marker.

Brakmarker med mange ukrudtsfrø og andre frø er meget attraktivt for bomlærken, hvilket ses tydeligt af bestandsudviklingen. Bestanden voksede under den obligatoriske brakperiode fra 1993 til 2007, og er siden gået tilbage. Brakstriber i kanten af eller i midten af marken kan også udgøre et levested for bomlærken. Og er der en busk eller høje urter i brakstriben, så har den også et sted at synge fra og eventuelt placere sin rede i. I det vestlige Jylland er den fortsat en karaktérfugl, men mangler nu mange steder i Østdanmark.

Foto: Albert Steen Hansen

Dansk
Ornitologisk
Forening

BirdLife
D A N M A R K

Denne guide er udarbejdet af DOFs Landbrugsgruppe og er senest opdateret i marts 2023. Seneste version kan downloades fra dof.dk/fuglevenligbrak

Sammesteds finder du et referencenotat med opsamling af evidensen bag guidens anbefalinger.

DOFs Landbrugsgruppe kan kontaktes på landbrugsgruppen@dof.dk